

CHANTAL MOUFFE • **Dünyayı Politik Düşünmek**

CHANTAL MOUFFE 1943'te Charleroi'da doğdu. Louvain Katolik Üniversitesi ve Essex Üniversitesi'nde eğitim gördü. Westminster Üniversitesi'nde politika teorisi profesörüdür. 1985'te Ernesto Laclau ile beraber kaleme aldıkları *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics* (Verso, 1985) [*Hegemonya ve Sosyalist Strateji* (İletişim Yayınları, 2008)] ile post-Marksizm olarak adlandırılan bir düşünce mecrasının oluşmasında önemli figürler haline geldiler. Chantal Mouffe, *The Return of the Political* (Verso, 1993); *The Democratic Paradox*, Verso 2000 [*Demokratik Paradoks* (Epos, 2002)]; *On the Political* (Routledge, 2005) [*Siyasal Üzerine*, (İletişim Yayınları, 2010)] adlı çalışmalarında *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*'de ele alınan tezleri geliştirmiştir.

Agonistics. Thinking The World Politically

© 2013 Chantal Mouffe

Bu kitabın yayın hakları Verso Edition and NLB'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2105 • Politika Dizisi 128

ISBN-13: 978-975-05-1697-9

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Ahmet İnel - Kerem Ünüvar

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CHANTAL MOUFFE

Dünyayı Politik Düşünmek

Agonistik Siyaset

Agonistics

Thinking The World Politically

ÇEVİREN *Murat Bozluolcay*



Ernesto'ya

Paylaşılmış tutkularla dolu bir yaşam için...

Opposition is True Friendship.¹

- WILLIAM BLAKE, *The Marriage of Heaven and Hell*

Der Feind ist unsere eigene Frage als Gestalt.²

- THEODOR DÄUBLER, *Hymne an Italien*

1 Karşıtlık gerçek dostluktur.

2 Düşman, kendi benliğimiz hakkındaki sorunun suretidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
Giriş	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
Agonistik Siyaset Nedir?	21
Agonistik bir model.....	26
Agonizma ve antagonizma.....	29
Etik veya siyaset.....	35
İKİNCİ BÖLÜM	
Çok-Kutuplu Agonistik Bir Dünya İçin Hangi Demokrasi?	39
Norberto Bobbio'nun kurumsal pasifizmi.....	44
Çok-Kutuplu agonistik bir dünya için hangi demokrasi?.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Avrupa'nın Geleceği Üzerine Agonistik Bir Yaklaşım	63
Kolektif kimlikler.....	64
Avrupa entegrasyonu.....	68

Uluslar Avrupası mı, bölgeler Avrupası mı?.....	70
Hangi demokrasi: Müzakereci ya da agonistik?.....	73
Neo-liberalizme Avrupalı bir alternatif.....	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Radikal Siyasetin Bugünü	85
Geri çekilme olarak eleştiri.....	86
Hegemonik yüzleşme olarak eleştiri.....	91
İçkinciliğe karşı radikal olumsuzluk.....	97
Komünizm mi, radikal demokrasi mi?.....	102

BEŞİNCİ BÖLÜM

Agonistik Siyaset ve Sanat Pratikleri	105
Agonistik kamusal mekânlar.....	110
Alfredo Jaar'ın karşı-hegemonik müdahaleleri.....	114
Sanatsal aktivizm.....	117
Müze ve kurumlar.....	119
Bir organik entelektüel olarak sanatçı.....	123

ALTINCI BÖLÜM

Sonuç	127
Yeni tür bir aktivizm?.....	129
Agonistik bir yaklaşım.....	139
Demokrasi mi, temsiliyet mi?.....	143
Chantal Mouffe'la Söyleşi	149

Agonistik Siyaset Nedir?

Siyasete agonistik yaklaşımlar geçtiğimiz yıllar içerisinde giderek daha etkili olmaya başladı. Ne var ki bu yaklaşımların birden çok biçiminin bulunması sıklıkla kafa karışıklığına neden oluyor. Bu kitabın amacının kendi agonizma anlayışımızın çeşitli alanlara neler katabileceğini incelemek olduğunu düşünürsek, yaklaşımımın özgüllüğüne ve diğer agonistik kuramlardan hangi noktalarda ayrıldığına açıklık getirmek gerekiyor. Ernesto Laclau'yla birlikte kaleme aldığımız *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*'de geliştirdiği biçimiyse, siyasal üzerine düşüncemi şekillendiren kuramsal çerçevenin temel savlarına dönerek başlayacağım.¹

Bu eserde siyasalın doğasını anlamak için biri “antagonizma” diğeri de “hegemonya” olmak üzere iki kavrama ihtiyaç duyduğumuzu savunmuştuk. Her iki kavram da; meydana çıkması her daim mümkün olan antagonizmada kendini ifade eden radikal olumsuzluğu [*radical negativity*] kavramının önemine dikkat çekiyordu. Bu boyutun; toplumun

1 Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, çev. Ahmet Kardam, İletişim Yayınları, 2008.

tamamen bütünleştirilmesinin [*totalization*] önüne geçtiğini, bölünmüşlük ve iktidarın ötesinde bir toplum ihtimalini ortadan kaldırdığımızı savunmuştuk. Bu ise nihai bir zeminin olmayışı ve her katmana hâkim bir karara-bağlanamamayla [*undecidability*] yüzleşebilmek demek. Kendi terimlerimizle söylemek gerekirse, bu, şunları kabul etmek demektir: Her toplumsal düzen “hegemoniktir” ve toplum, olumsuzluk/zorunsuzluk bağlamında bir düzen kurmayı amaçlayan bir dizi pratiğin sonucunda ortaya çıkar. Herhangi bir düzenin yaratıldığı ve toplumsal kurumların anlamının sabitlendiği eklemlenme [*articulation*] eylemlerine “hegemonik pratik” adını veriyoruz. Bu yaklaşıma göre her düzen, olumsuz/zorunsuz pratiklerin geçici ve sağlam olmayan eklemlenmesidir. Olan şeyler her zaman başka türlü olmuş olabilir ve her düzen başka ihtimallerin dışlanması üzerine kuruludur. Her düzen daima güç ilişkilerinin belirli bir düzenlenişinin ifadesidir. Belirli bir zamanda “doğal” olarak kabul edilen düzen ve ona eşlik eden ortak akıl, yoğunlaşmış hegemonik pratiklerin ürünüdür. Bu düzen hiçbir zaman, onu meydana getiren pratiklerden kopuk, daha derin bir nesneliliğin görünümü olamaz. Dolayısıyla her düzen, başka bir tür hegemonya kurmak amacıyla onu dağıtmayı [*disarticulate*] amaçlayan karşı-hegemonik pratiklerle karşılaşma tehlikesi altındadır.

Her toplumda karşımıza çıkabilecek, bu toplumların antagonistik boyutu olarak tarif ettiğim “siyasal” üzerine bu düşünceleri, *Siyasetin Dönüşü*, *Demokratik Paradoks* ve *Siyasal Üzerine* çalışmalarında geliştirmeye çalıştım.² Bu kavram üzerine daha derinlikli düşünebilmek adına “siyasal” ile “siyaset” arasında bir ayırmda bulunmayı önerdim: “Si-

2 Chantal Mouffe, *Siyasetin Dönüşü*, çev. Fahri Bakırcı ve Ali Çolak, Epos Yayınları, 2010; *Demokratik Paradoks*, çev. A. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları, 2002; ve *Siyasal Üzerine*, çev. Mehmet Ratip, İletişim Yayınları, 2010.

yasal”, çeşitli toplumsal ilişkilerde, değişik biçimlerde karşımıza çıkabilen antagonizma boyutuyken; “siyaset”, “siyasal” boyutun etkisi altında olduğu için her zaman çelişkili olabilecek koşullarda belirli bir düzen kurmayı ve insanların beraber yaşamasını örgütlemeyi hedefleyen pratik, söylem ve kurumların bütünü anlamına geliyor.

Yazılarımda defalarca belirttiğim gibi siyasi sorular, birtakım uzmanlarca çözülmeyi bekleyen teknik sorunlar değildir. Gerçek siyasi sorular her zaman, çelişkili alternatifler arasında seçim yapmayı gerektiren kararlara ihtiyaç duyar. Rasyonalist ve bireyci bir yaklaşımı olan liberal düşünüşteki baskın eğilim bu gerçeği görmekten acizdir. Liberalizmin, toplumsal dünyanın çoğulcu doğasını –çoğulculuğun işaret ettiği çatışmalarla birlikte– tam olarak kavrayamamasının nedeni tam da budur. Bu çatışmaların herhangi bir rasyonel çözümü olamaz; insan toplumlarını tanımlayan antagonizma kavramından zaten bu yüzden bahsediyoruz.

Çoğulculuktan genelde anlaşılan şey şu: Gerçekten de birçok bakış açısı ve değer olduğu bir dünyada yaşıyoruz ancak ampirik kısıtlar nedeniyle hepsine birden sahip olmamız hiçbir zaman mümkün olmayacak; ne var ki hepsi bir araya gelirse, uyum içerisinde ve çatışmacılıktan uzak bir bütünlük oluşturabilirler. Liberal siyaset kuramında yaygın olan bu bakış açısının, hayatta kalmak için, siyasal antagonistik boyutunda olumsuzlaması gerektiğini açıkladım. Böylesi bir liberalizmin en temel dayanaklarından biri, akla dayalı evrensel bir konsensüsün varlığına duyulan rasyonalist inançtır. Dolayısıyla siyasalın, liberalizmin kör noktası olmasına bu kadar şaşırılmamalı. Antagonizma –karara bağlanılamayan bir zeminde karar verme zorunluğu gibi güçlü bir anlamda kullandığım– kaçınılmaz karar anını öne çıkararak, herhangi bir rasyonel konsensüsün sınırlılığını ifşa eder.

Liberal kuramın siyaseti uygun bir şekilde tasvir edeme-

mesinin nedeninin antagonistik boyutuyla “siyasalı” reddetmesi olduğunu savunuyorum. Antagonistik boyutuyla siyasal, onu reddederek ya da onun yok olmasını umarak ortadan kaybolacak bir şey değil. Bu sıkça karşılaşılan liberal hareketin gerçekleştirdiği olumsuzlamanın yol açtığı tek sonuç; liberal düşünüşün, –kendi kuramına göre– rasyonalitenin, sözde arkaik ihtirasları henüz kontrolü altına almayı başaramadığı, çoktan geride kalmış bir çağa ait olması gereken antagonizmalarla ve şiddet biçimleriyle karşılaştığındaki yetersizliği. Liberalizmin, Soğuk Savaş’tan beri ortaya çıkan yeni antagonizmaların doğası ve nedenlerini anlamlandıramamasının kökünde bu yatıyor.

Liberal düşünüşün siyasala kör olmasının nedenlerinden bir başkası ise kolektif kimliklerin oluşumunu anlamasını engelleyen bireyciliği. Ne var ki siyasal, daha baştan kolektif özdeşleşme biçimleriyle ilgilidir – bu alanda, “onlara” karşı “bizim” inşa edilmesi olgusuyla karşı karşıya olduğumuzu unutmayalım. Liberal rasyonalizmle ilgili asıl sorun; toplumsala dair mantığının, özcü bir “mevcudiyet olarak var olma” [*being-as-presence*] kavramı üzerine kurulu olmasından ve nesnelliği, şeylerin kendisine içkin düşünmesinden kaynaklanıyor. Farklılık [*difference*] olarak inşa edilmediği müddetçe, kimlik diye bir şeyin var olamayacağını ya da toplumsal nesnelüğün iktidar pratikleri aracılığıyla inşa edildiğini kabul edemiyor. Toplumsal nesnelüğün en nihayetinde siyasi olduğu, dolayısıyla da meydana getirilişine eşlik eden dışlama pratiklerinin izini taşımak zorunda olduğuyla yüzleşmeyi reddediyor.

Bazı kitaplarımda bu tezi savunmak için “kurucu dışarı” [*constitutive outside*] kavramını kullandım. Benim için elzem bir rol oynadığı düşünülürse burada bir kez daha üzerinde durmayı gerekli buluyorum.

Terim, ilk defa Henry Staten tarafından, Jacques Derri-

da'nın "ek" [*supplement*], "iz" [*trace*] ve "difference" [farklılık] gibi kavramlar aracılığıyla geliştirdiği birkaç temayı benimlemek için önerilmişti.³ Staten, şu fikri vurgulamak için bu terimi kullanıyordu: Bir kimliğin yaratılması, her zaman, bir farklılığın tesis edilmesini ima eder. Şüphesiz ki Derrida, herhangi bir nesnellik şeklinden bahsederek bu fikri çok soyut bir düzeyde geliştirmişti. Ben ise böylesi bir fikrin siyaset alanında nasıl sonuçlara yol açacağı ve siyasi kimliklerin inşası için ne anlama geleceğiyle ilgilendim. Her kimliğin ilişkisel olduğunu ve farklılığın tesis edilmesinin, kimliğin varlığı için bir ön koşul olduğunu –yani "dışarısını" oluşturan bir "ötekinin" fark edilmesini– bir kere kavradıktan sonra; her daim kolektif kimliklerle uğraşan siyasetin, kendi varlık imkânının koşulu olarak ayrıştırılmış bir "onlara" ihtiyaç duyan bir "bizin" inşası hakkında olduğunu anlayabileceğimizi öne sürüyorum.

Böylesi bir ilişki zorunlu olarak antagonistik olmak zorunda değil tabii ki. Zaten çoğu biz/onlar ilişkisi, sadece farklılıkların kabul edilmesi meselesi olarak kalır. Yine de "biz/onlar" ilişkisinin her zaman dost/düşman ilişkisine dönüşme ihtimali de mevcuttur. Bu dönüşüm, şu ana kadar sadece farklı olarak algılanan diğerlerinin, *bizim* kimliğimizi sorgulamaya ve *bizim* varlığımızı tehdit etmeye başlamasıyla gerçekleşir. Carl Schmitt'in işaret ettiği gibi bu noktadan sonra her –dinî, etnik ya da ekonomik– biz/onlar ilişkisi antagonizmanın merkezi haline gelir.

Burada fark etmemiz gereken önemli bir nokta, siyasi kimlikler oluşturabilmemizin şartının, antagonizmanın yok edilebileceği bir toplumun imkânsızlığına işaret eden şartla aynı olduğudur.

3 Bkz. Henry Staten, *Wittgenstein and Derrida*, Basil Blackwell, 1985.